

**МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКА НАЦІОНАЛЬНА МУЗИЧНА АКАДЕМІЯ
ІМЕНІ А. В. НЕЖДАНОВОЇ**

ЗАЄЦЬ Наталя В'ячеславівна

УДК 78.03

**ЖАНРОВО-СТИЛЬОВІ АСПЕКТИ ФОРТЕПІАННОЇ ТВОРЧОСТІ
І. АЛЬБЕНІСА, Е. ГРАНАДОСА, М. ДЕ ФАЛЬЇ У ВІДТВОРЕННІ
ІСПАНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ**

Спеціальність 17.00.03 – Музичне мистецтво

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата мистецтвознавства**

Одеса – 2018

Дисертацією є кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису

Роботу виконано на кафедрі теорії музики і композиції Одеської національної музичної академії імені А.В. Нежданової

Науковий керівник: доктор мистецтвознавства, доцент
Муравська Ольга Вікторівна,
Одеська національна музична академія
імені А. В. Нежданової, професор кафедри
теоретичної та прикладної культурології

Офіційні опоненти: доктор мистецтвознавства, професор
Шульгіна Валерія Дмитрівна,
Національна академія керівних кадрів
культури і мистецтв,
кафедра естрадного виконавства (м. Київ)

кандидат мистецтвознавства, доцент
Власенко Ірина Миколаївна,
Криворізький національний університет,
кафедра музикознавства, інструментальної
та хореографічної підготовки

Захист відбудеться «26» вересня 2018 року о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 41.857.01 по захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата наук в Одеській національній музичній академії імені А. В. Нежданової, за адресою: 65023, м. Одеса, вул. Новосельського, 63, Малий зал.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Одеської національної музичної академії імені А. В. Нежданової за адресою: 65023, м. Одеса, вул. Новосельського, 63.

Автореферат розіслано «25» серпня 2018 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
кандидат мистецтвознавства, доцент

А.Д. Черноіваненко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. На думку Г. Гачева, «описати національне – це виявити унікальне». Шлях пошуку своєї ідентичності, формування «національного образу світу» при одночасному прагненні до інтеграції в європейський культурно-історичний простір показовий і для Іспанії та її національної ідеї. Жанрово-стильова специфіка фортепіанної спадщини І. Альбеніса, Е. Гранадоса та М. де Фальї узагальнює не тільки національно-естетичні аспекти іспанської культури епохи Ренасім'єнто, але і дозволяє виявити її загальноєвропейські стильові «виходи», що знаменують глибинні перетворення іспанської музично-історичної традиції, яка поки не стала предметом фундаментальних узагальнень у вітчизняному музикознавстві. Осмислення жанрово-стильової специфіки творчості названих авторів, орієнтованої на запам'ятовування якостей іспанської національної ідеї в поєднанні з їх затребуваністю в сучасній виконавській практиці, складає вельми актуальний дослідний «зріз» української музикології сучасності.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота виконана на кафедрі теорії музики та композиції Одеської національної музичної академії ім. А. В. Нежданової і відповідає змісту Перспективного тематичного плану науково-дослідної роботи ОНМА ім. А. В. Нежданової на 2015-2020 рр., зокрема, темі № 9 «Музика в родині мистецтв: художньо-естетичні взаємодії».

Мета роботи – виявлення поетико-інтонаційних особливостей фортепіанної творчості І. Альбеніса, Е. Гранадоса і М. де Фальї в зв'язку з іспанською національною ідеєю, що обумовило суттєві сторони індивідуального стилю названих авторів.

Завдання дослідження:

- узагальнення відомостей про феномен національної ідеї та її музично-мистецькі проєкції в європейській культурі;
- аналіз історичних етапів розвитку іспанської культурно-історичної та музичної традиції і особливостей втілення в ній національної ідеї;
- виявлення духовно-стильової специфіки іспанської культури епохи Ренасім'єнто і естетичних позицій її репрезентантів;
- узагальнення інтонаційно-стилістичної і національної своєрідності фортепіанних сюїт І. Альбеніса;
- виявлення особливостей програмних фортепіанних циклів Е. Гранадоса і М. де Фальї в руслі втілення іспанської національної ідеї.

Об'єкт дослідження – музична культура Іспанії ХІХ – початку ХХ ст.

Предмет дослідження – жанрово-стильова і образно-смысловая специфіка фортепіанної класики Іспанії епохи Ренасім'єнто в контексті втілення в ній іспанської національної ідеї.

Матеріалом дослідження послужили фортепіанні твори І. Альбеніса («Іберія», «Іспанія», «Іспанська рапсодія», Іспанські сюїти та ін.), Е. Гранадоса («Іспанські танці», «Гойєски»), Мануеля де Фальї («Іспанські

п'еси», «Ночі в садах Іспанії», Концерт для клавесина (фортепіано), флейти, гобоя, кларнета, скрипки та віолончелі, фантазія «Бетіка», «Данина поваги Клоду Дебюссі» та ін.).

Методологічну базу роботи становить інтонаційна концепція музики в ракурсі інтонаційно-стилістичного, етимологічного аналізу, успадкованого від Б. Асаф'єва та його послідовників. Суттєвими для даної роботи виявилися також наступні підходи: аналітико-музикознавчий; жанрово-стильовий; міждисциплінарний, що дає можливість залучати концепції з інших областей пізнання – філософії, мистецтвознавства, культурології та ін.; історико-культурологічний, що дозволяє виявити ті чинники, які сприяють виявленню духовно-сислової і стильової специфіки музичної культури Іспанії ХІХ – початку ХХ століття в її спрямованості на запам'ятовування іспанської національної ідеї.

Теоретичну базу дисертації склали:

- дослідження феномену національної ідеї (Р. Фінк, В. Алексєєва, М. Фогель, А. Вісленко, М. Головатий, О. Забужко, Г. Гачев, В. Межуєв, О. Овсяннікова-Трель, Г. Шпак);

- роботи з дослідження іспанської культурно-історичної традиції (Р. Альтаміра-і-Кривеа, О. Варьяш, М. Дефурно, Т. Каптерьова, Г. Кеймен, О. Корсунський, О. Кудрявцев, Х. Лалагуна, В. Піскорський, А. Рюкуа, В. Сілюнас, Ю. Циркін), а також з історії іспанської музики (Анді Ель Монте, П. Ахундов, М. Друскін, І. Мартинов, К. Кузнєцов, О. Оссовський, О. Сакало, Т. Сергєєва, М. де Фалья, А. Дяченко, Р. Жалєєва, Ю. Кажарська, І. Кряжева, Т. Кюрегян, Є. Пінчуков, С. Тишко, В. Фролкін);

- дослідження, що узагальнюють історичні шляхи розвитку європейської клавірно-фортепіанної традиції (О. Алексєєв, Д. Андросова, Л. Гаккель, М. Друскін, Н. Кашкадамова, А. Малінковська, В. Шульгіна, І. Власенко);

- праці, присвячені дослідженню базових складових іспанської національної ідеї (С. де Мадаріага, Ю. Мельчакова, Н. Попова, І. Рибкіна, Г. Семенова, Г. Хіміч, А. Ягодкін, Л. Баяхунова, А. Бібілашвілі, А. Бойцова, Ю. Василенко, О. Голуб, І. Ізотова, Е. Качкарова, О. Кожановський, А. Корольова);

- роботи, пов'язані з вивченням духовно-естетичної специфіки культури Ренасім'єнто і місця в ній іспанської музично-історичної традиції (С. Амельченкова, О. Антонова, К. Астахова, В. Багно, О. Будика Житкова, Т. Диняк, О. Журавльов, Х. Корредор, О. Костюкович, І. Тертерян, Ю. Оболенська, Х. Ортега-і-Гассет, Ю. Савельєв, М. де Унамуно, Г. Філатов);

- музикознавчі дослідження, присвячені творчості І. Альбеніса (М. Вайсборд, А. Романова, Clarck Walter Aaron, Laplane Gabriel, Must Paul Buck), Е. Гранадоса (М. Вайсборд, І. Красотіна, К. Розеншильд, Case Shirley Kruger, Clarck Walter Aaron), М. де Фальї (І. Кряжева, І. Мартинов, П. Пічугін, М. Якушевич, Hess Carol).

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в роботі:

вперше:

- визначено генезу, типологічні ознаки іспанської національної ідеї та її проєкції в музичній культурі Іспанії від Середньовіччя аж до початку ХХ ст.;
- виявлена суттєва роль позначеного національного чинника в становленні духовно-естетичних позицій культури і музики Іспанії епохи Ренасім'єнто;
- інноваційним є дослідний ракурс фортепіанної спадщини класиків іспанської фортепіанної музики ХІХ – початку ХХ ст., орієнтований на виявлення в ній типологічних якостей іспанської національної ідеї;

Подальший розвиток отримали:

- розробка ідей про значущість духовно-релігійної традиції в становленні музичної класики епохи Ренасім'єнто;
- узагальнення щодо поетики фортепіанних творів І. Альбеніса, Е. Гранадоса, М. де Фальї в їх спрямованості на втілення національного чинника.

Теоретичне значення отриманих результатів. Теоретичне значення роботи полягає в розширенні та поглибленні уявлень щодо феномену національної ідеї та специфіки її фіксації в культурно-історичних і музичних «реаліях» Іспанії, зокрема, в ХІХ – початку ХХ ст. в умовах жанрово-стильової парадигми культури Ренасім'єнто та її репрезентантів. Робота істотно розширює існуючу джерелознавчу базу для подальших досліджень в даній царині, зокрема, в можливості проєктування концепції іспанської національної ідеї в інші музично-жанрові сфери.

Практичне значення дослідження визначено його спрямованістю на потреби виконавської і теоретико-педагогічної діяльності сучасного піаніста, а також історичного музикознавства. Матеріали дисертації можуть бути використані в навчальних курсах «Історії зарубіжної музики», «Історії світової культури», «Історії фортепіанного виконавства», а також в класі спеціального фортепіано.

Апробація результатів дисертації. Дисертація обговорювалася на засіданнях кафедри теорії музики та композиції, теоретичної та прикладної культурології ОНМА імені А. В. Нежданової. Основні ідеї та положення дисертації були викладені на одинадцяти всеукраїнських і міжнародних конференціях, серед яких: Міжнародна науково-творча конференція «Трансформація музичної освіти і культури: традиція і сучасність» (30 квітня – 1 травня Одеса 2015); ХІІ Всеукраїнська молодіжна науково-творча конференція «Музичне мистецтво та наука на початку третього тисячоліття (1-3 грудня Одеса 2015); Міжнародна науково-творча конференція «Трансформація музичної освіти і культури: традиція та сучасність» (25-26 квітня Одеса 2016); Міжнародна науково-творча конференція «Музичне мистецтво і культура: Захід – Схід. До 20-річчя національної академії мистецтв України» (5-7 грудня Одеса 2016 р.); ХІV Всеукраїнська молодіжна науково-творча конференція «Музичне мистецтво та наука на початку

третього тисячоліття» (Одеса, 9-10 грудня 2016 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Герменевтика в науках про дух» (Харків ХДАК, 29 березня 2017 р.); Міжнародна науково-творча конференція «Трансформація музичної освіти і культури: традиція та сучасність» (Одеса, 24-25 квітня 2017 р.); XV Всеукраїнська молодіжна науково-творча конференція «Дні науки» (Одеса, 27-29 квітня, 2017); Міжнародна науково-творча конференція «Музичне мистецтво та культура: Захід – Схід» (21-22 листопада, Одеса, 2017 р.); II Всеукраїнська науково-практична конференція «Герменевтика в науках про дух» (Харків ХДАК, 15-16 березня 2018 р.); Міжнародна науково-творча конференція «Трансформація музичної освіти і культури: традиція та сучасність» (Одеса, 19-20 квітня, 2018 р.).

Публікації. Основні положення і висновки дисертації викладені в п'яти одноосібних статтях, чотири з яких опубліковані в провідних спеціалізованих виданнях, затверджених МОН України, одна – в спеціалізованому періодичному науковому виданні, включеному до міжнародної наукометричної бази.

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, семи підрозділів, висновків, списку використаних джерел (304 позиції). Загальний обсяг дисертації – 199 сторінок, з яких 166 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, методи дослідження, наукову новизну, теоретичне і практичне значення отриманих результатів, подано відомості про апробацію результатів дослідження, кількість публікацій, структуру та обсяг дисертації.

РОЗДІЛ 1 «СПЕЦИФІКА ІСПАНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ ТА ЇЇ МУЗИЧНІ ПРОЕКЦІЇ» складається з трьох підрозділів, присвячених розгляду питань духовно-історичного розвитку іспанської нації, її музичної культури у співвіднесенні з базовими позиціями іспанської національної ідеї.

Підрозділ 1.1. «Феномен національної ідеї і його музична складова» присвячений систематизації матеріалів з даної проблематики, оскільки дослідження діалектичної взаємодії категорій національного і інтернаціонального становить один з пріоритетних напрямків не тільки гуманітарно-культурологічного знання в цілому, але і сучасного музикознавства. Широта і багатоаспектність цієї сфери науково-дослідних інтересів визначають істотну роль національного чинника в питаннях комплексного вивчення художнього цілого і його найважливіших складових – музичного напрямку, стилю, національного стилю, жанру і музично-історичних процесів, що відбуваються в конкретному етнокультурному середовищі.

Національна ідея у всьому різноманітті аспектів її розуміння і тлумачення (Р. Фінк, В. Алексєєва, М. Головатий, О. Забужко,

О. Овсяннікова-Трель, Г. Шпак) визначає сенс існування того чи іншого народу, етносу, нації, апелюючи у своєму самовираженні насамперед до культури. У музично-історичній традиції символічним носієм національної ідеї завжди виступала як фольклорна, так і, перш за все, гімнічна традиція в її духовно-релігійному і в світському варіантах, а також жанрово-стилістично близькі до неї.

Підрозділ 1.2. «Основні етапи розвитку культурно-історичної традиції Іспанії в контексті формування іспанської національної ідеї» присвячений розгляду генези та історичних шляхів розвитку іспанської нації у всій різноманітності її регіоналістики, специфіка якої багато в чому була визначена статусом Іспанії як носія «прикордонного» типу культури.

Узагальнюючи відомості з історії Іспанії різних епох та її культурно-історичної традиції (Р. Альтаміра-і-Кривеа, М. Дефурно, О. Корсунський, Х. Лалагуна, С. де Мадаріага, О. Кудрявцев, А. Рюкуа, В. Сілюнас, Т. Каптерьова та ін.) виділяємо, з одного боку, яскраво виражене прагнення до збереження національної ідентичності на найрізноманітніших рівнях, що зумовило традиціоналізм-консерватизм її релігійно-соціальної та культурно-історичної позиції в європейському ареалі.

З іншого боку, показовою є історично закована співвіднесеність іспанської нації і культури з духовними і культурно-історичними цінностями інших народів Європи, що обумовлює статус Іспанії як своєрідного «моста» між Європою і мусульманським Сходом, різними національно-релігійними традиціями (греко-візантійська, арабська, циганська та ін.).

Утвердження і захист католицької віри в поєднанні з засадами монархії як найважливіший фактор духовного згуртування іспанської нації складає один з істотних моментів іспанської національної ідеї, очевидної в концепції «Іспанідад», в ідеях іспанського месіанізму і християнізації Старого і Нового світу.

У підрозділі 1.3. «Історичні шляхи становлення іспанської професійної музичної традиції в руслі формування її національної якості» на основі узагальнення робіт, присвячених музичній іспаністиці (І. Мартинов, М. Друскін, П. Ахундов, К. Кузнецов, О. Оссовський, І. Кряжева, О. Сакало, С. Тишко, П. Пічугін, М. де Фалья та ін.), представлені основні етапи становлення та еволюції іспанської музики в її орієнтації на запам'ятовування національної якості. Виявлено, що різноманітна регіональна культура і музика Іберійського півострова являє собою «багатошарову контактну зону», в межах якої співіснують, з одного боку, зберігаючи неповторний національний самобутній колорит, з іншого – взаємодіючи один з одним, численні культурні регіони з відповідною жанрово-інтонаційною сферою.

У ролі об'єднуючого чинника в межах подібної регіонально-музичної «строкатості» виступають типологічні якості мистецтва фламенко, канте хондо з властивим йому синкретизмом співу, танцю та інструменталізму. Професійна музична практика Іспанії епохи Ренасім'єнто так чи інакше була

орієнтована на відтворення позначеного синкретизму, в тому числі, і через очевидний для музичної культури даного часу універсалізм фортепіано та його темброво-динамічних і виконавських можливостей.

Релігійно-християнський фактор, істотний для іспанського національної самосвідомості, одухотворює всі рівні буття іспанського соціуму і його культури (в тому числі, і музичної) – від парадно-придворної і ритуально-церковної аж до повсякденної, породжуючи особливого роду зрощення світського і духовного, придворного і церковного начал при домінуючій ролі останнього. Подібного роду єдність «трону і вівтаря», побуту і Буття викликає певні аналогії і з візантійською «симфонією влад» та її «культурною моделлю», з огляду на східно-християнську генезу іспанської культури і багатовікові контакти даних держав.

В кінцевому підсумку Іспанія за умовами свого історичного розвитку в Новий час являла собою колоніальну імперію, в якій «ніколи не заходить сонце», імперію з досить чітко означеними духовними завданнями, орієнтованими не тільки на збереження пам'яті про свої духовні витoki, а й на процеси християнізації Нового світу. Виступаючи одним з визначальних чинників іспанської національної ідеї, дані процеси на культово-релігійному та музично-художньому рівнях безпосередньо пов'язані з показовим для Іспанії месіанізмом, очевидним в духовно-типологічних якостях іберо-американської культури.

У **Висновках до Розділу 1** підведено підсумок щодо узагальнення сутності іспанської національної ідеї, суттєвими складовими якої в різні епохи виступали традиціоналізм-консерватизм (на противагу «прогресизму» іншої частини західноєвропейського світу), домінування релігійного чинника, посиленого ідеями месіанізму при одночасній відкритості до культурно-історичного діалогу з європейською та світовою спільнотою.

Музичні проєкції позначеної національної ідеї Іспанії сконцентровані на протязі багатьох століть перш за все в богослужбово-співацькій практиці з її широким конфесійним спектром (від мосарабського обряду до римо-католицької доктрини), що одухотворює та єднає інші сфери іспанського музичного мистецтва, породжуючи симбіоз вокального-інструментального та танцювального начал (фламенко).

РОЗДІЛ 2 «ІСПАНСЬКА ФОРТЕПІАННА МУЗИКА ЕПОХИ РЕНАСІМ'ЄНТО ЯК ОСЕРЕДОК ІСПАНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ» присвячений характеристиці духовно-естетичних позицій іспанської культури і музики позначеної епохи та фортепіанного спадку її репрезентантів – І. Альбеніса, Е. Гранадоса, М. де Фальї – в руслі втілення в ньому іспанської національної ідеї.

Підрозділ 2.1. «Духовно-естетичні пошуки і стимули музики Іспанії епохи Ренасім'єнто» фіксує увагу на жанрово-стильовій специфіці іспанської музичної культури в її співвіднесенні з духовними пошуками західноєвропейської культури ХІХ – початку ХХ ст. Узагальнюючи сутність досягнень іспанської музики періоду Ренасім'єнто (див. роботи І. Мартинова,

П. Пічугіна, М. де Фальї, О. Оссовського, І. Кряжевої та ін.), необхідно відзначити, що саме в цю епоху вона знов вийшла на світову арену, головним чином завдяки творчості І. Альбеніса, Е. Гранадоса, М. де Фальї, які прагнули повернути іспанську музику до її національних основ, привернути увагу до її класичної спадщини і фольклору, а також до її генетичних джерел, що сходили до східнохристиянської (візантійської) культурно-історичної традиції. Разом з тим, творчість названих авторів не замикалася межами суто іспанського, багато чого в ньому перегукувалося з явищами європейського, зокрема, французького, російського мистецтва.

Окреслені процеси становлення-відродження іспанської музично-історичної традиції безпосередньо пов'язані і з ключовими показниками іспанської національної ідеї, орієнтованої на діалектику взаємодії національного та інонаціонального, узагальнених в стильових феноменах «андалусізму», «костумбрізму».

Складовою частиною названого руху, узагальненого як Ренасім'єнто, можна вважати також художньо-публіцистичну діяльність представників «Покоління 1898», чия ідеологія так чи інакше мала вплив і на розвиток іспанської музично-історичної традиції.

У підрозділі 2.2. «Фортепіанна музика Іспанії кінця ХІХ - початку ХХ ст. в контексті становлення іспанського національного музичного стилю» основну увагу зосереджено на позначеній інструментальній традиції Іспанії, що виявилася вписаною в контекст історії фортепіано в європейській музично-історичній традиції ХІХ – початку ХХ ст. як інструмента, наділеного «музично-образним універсалізмом».

Пункт 2.2.1. «Образно-сміслові і інтонаційно-драматургічні аспекти програмних фортепіанних сюїт І. Альбеніса» присвячений узагальненню поетики фортепіанної спадщини названого автора. Представлені в даному аналітичному підрозділі цикли («Іберія», «Іспанія», «Іспанська сюїта», «Іспанська рапсодія») зосереджені виключно на національній тематиці, що проявляється в специфіці їх програмності. Своєрідним «кодом» останньої виступає «географія Іспанії» і її культурно-історична регіоналістика. Апелювання до певної географічної «точки» своєї батьківщини, відповідно, обумовлює звернення композитора до її пісенно-танцювально-інструментальної традиції у всьому різноманітті її проявів (культура фламенко, традиції басків тощо). Одночасно, для І. Альбеніса істотною виступає і ідея «Іспаніада» (в її художньому розумінні), що проявляється в неодноразовому апелюванні до тих жанрових типологій, які об'єднують іберо-американський музичний світ (танго, кубана та ін.).

Названі цикли також характеризуються акцентуванням духовно-релігійної якості (в різноманітному жанровому втіленні) даної національної традиції, що становить також базис власне іспанської національної ідеї. Сказане проявляється і в очевидному домінуванні традицій фламенко, генеза якого, за словами Ф. Педреля, сходить, в тому числі, і до візантійської

богослужбово-співочої традиції, і в апелюванні до типології хоти, саети як паралітургічних жанрів, і в особливо значущій ролі монодії тощо.

Водночас, твори І. Альбеніса демонструють ґрунтовний зв'язок з традиціями інших європейських культур, знаменуючи тим самим одну з форм прояву відкритості іспанської культурно-історичної та музичної традиції до сприйняття художнього досвіду інших країн. В даному випадку очевидно є контактність творчості І. Альбеніса зі спадщиною і піанізмом Ф. Ліста, а також з творчо-виконавськими відкриттями інструменталізму рубежу ХІХ –ХХ ст. в інтерпретації ідеї «універсалізму фортепіано». В іспанській «версії» останній феномен реалізується на рівні фіксації синкретизму танцювально-інструментально-вокальної якості і специфіки його тембрового подання.

Пункт 2.2.2. «Програмні фортепіанні цикли Е. Гранадоса в руслі втілення іспанської національної ідеї» фіксує увагу на жанрово-стильовій специфіці «Іспанських танців» і «Гойесок». Підсумовуючи дані їх аналізу, відзначимо, що в «Іспанських танцях», композитор (на відміну від І. Альбеніса) відтворює узагальнений образ Іспанії, не вдаючись у програмі до деталізації географічного чинника, віддаючи перевагу жанрово-музичним типологіям. В результаті, не ставлячи перед собою мету розмежування музично-культурних традицій іспанської регіоналістики, Е. Гранадос в кінцевому підсумку представляє через «стихію танцю» образ єдиної Іспанії.

На противагу І. Альбенісу, композитор більш апелює не до «оркестральності» фортепіано, але до його іспанської «клавірної» версії («нео-скарлатізм»), передбачаючи традиції неокласицизму. У «Гойесках» іспанська національна ідея знаходить відображення через звернення композитора до творчості і особистості Ф. Гойї, який став для Іспанії найяскравішим втіленням національної якості і фіксації показових іспанських архетипів (маха, махо).

У пункті 2.2.3. «Жанрова, інтонаційно-стильова і національна специфіка фортепіанних композицій М. де Фальї» узагальнені національні та жанрово-стильові якості програмних і концертних циклів композитора («Чотири іспанські п'єси»; «Ночі в садах Іспанії»; фантазія «Бетіка»; «Данина поваги Клоду Дебюссі»; Концерт для клавесина, флейти, гобоя, кларнета, скрипки і віолончелі). Підсумовуючи дані аналізу фортепіанної творчості М. де Фальї в руслі прояву в ній якостей іспанської національної ідеї, відзначимо, що вона розвивалася в руслі стильової еволюції від пізнього романтизму до неокласицизму в орієнтації на оригінальне втілення ідей «нового націоналізму». У ряді своїх циклічних композицій М. де Фалья апелює і до національної регіоналістики, запам'ятовуючи узагальнений образ іберо-американського світу у всій різноманітності його музично-мистецьких проявів («Чотири іспанські п'єси», «Бетіка»), і до національно-архетипової складової іспанської культури та її жанрово-інтонаційної фіксації («Ночі в садах Іспанії»).

Одночасно, власне іспанська якість у всій повноті осмислення її фундаментальних духовних підстав мислиться автором у співвідношенні і взаємодії з загальноєвропейськими культурно-історичними і музичними цінностями в їх орієнтації на умови художнього контексту рубежу ХІХ – початку ХХ ст. («Данина поваги Клоду Дебюссі»).

Підсумком творчої діяльності композитора можна вважати Концерт для клавесина, що являє собою зразок духовного клавірного концерту, стилістика якого народжувалася на перетині творчого засвоєння і фіксації духовно-пісенної (вальянсіко ХVІ в. Хуана Вакеса), богослужбово-співочого обіходу раннього Середньовіччя («Pange Lingua») і жанрово-стильових шукань музичного неокласицизму початку ХХ ст. Фортепіанна спадщина М. де Фальї підсумовує універсалістський підхід в трактуванні фортепіано і його темброво-виконавських якостей, що узагальнюють його «гітарний» і «поліклавірний» потенціал.

Висновки до Розділу 2 фіксують аналітичні узагальнення щодо особливостей втілення складових іспанської національної ідеї в музичній класиці епохи Ренасім'єнто. Зазначається, що фортепіанний спадок І. Альбеніса, Е. Гранадоса, М. де Фальї, представлений програмними циклічними композиціями (сюїти, фантазії, концерт), орієнтований на всебічне відображення національної регіоналістики, її духовно-архетипового підґрунтя та відповідного жанрово-інтонаційного втілення. Водночас аналізовані твори є співвідносними зі стильовими парадигмами європейської музичної культури рубежу ХІХ-ХХ століть (від романтизму до неокласицизму).

У **ВИСНОВКАХ** підведені підсумки дослідження, узагальнені положення, що визначають авторський внесок у вивчення фортепіанної спадщини іспанських композиторів епохи Ренасім'єнто з позицій відображення в ньому базових складових іспанської національної ідеї.

Проблема національного в музичному мистецтві та інших сферах творчості на сучасному етапі зосереджена на ментальному розумінні його сутності та узагальнюється на рівні феномену «національної ідеї», яка виступає «креативно-енергійною основою, своєрідним суперпроектном, духовною матрицею розвитку певної нації, сконцентрованою на надматеріальному, метаісторичному рівнях. Виступаючи системою духовних координат, вона задає історичні й надісторичні орієнтації її регіональної та загально цивілізаційної місії» (В. Маринюк). Культура, в тому числі і музична, становить найважливіший фундамент в процесах формування та розвитку «національної ідеї», «кульмінації» яких пов'язані з періодами «національних відроджень». Більшість з них припадає на період ХІХ – початку ХХ ст., орієнтований не тільки на «ренесанс» і творче втілення етнічних традицій, а й на їх духовне осмислення крізь призму означеної концепції національної ідеї. Показовою в цьому плані виступає духовно-естетична парадигма національної самосвідомості і музичної творчості іспанського Ренасім'єнто.

Узагальнення відомостей з історії Іспанії різних епох і її культурно-історичної та музичної традиції, що розвивалася на пограниччі між Сходом і Заходом, дозволяє виділити наступні складові іспанської національної ідеї:

- з одного боку, яскраво виражене прагнення до збереження національної ідентичності на найрізноманітніших рівнях, незважаючи на внутрішньодержавну багатонаціональність, обумовлену історико-географічними факторами існування Іспанії. Сказане знайшло відображення і в її культурних артефактах, і в Реконкісті – священній війні іспанців за батьківщину, націю, християнську віру, і в боротьбі нації за «чистоту» крові; пізніше, в епоху Нового часу – в створенні ідеалізованого образу своєї батьківщини, що полягав у своєрідному протистоянні «рожевої» і «чорної» легенд про Іспанію, що в сукупності зумовило традиціоналізм-консерватизм її релігійно-соціальної та культурно-історичної позиції в європейському ареалі;

- з іншого боку, показовою є історично закодована відкритість іспанської нації і культури до контактності з іншими народами, що особливо характерно для Андалузії. Іспанія за умовами свого історичного розвитку – своєрідний «міст» між Європою і мусульманським Сходом. Одночасно, на формування культури Іспанії, в тому числі і духовно-релігійної, істотний вплив мала не тільки арабська, але і греко-візантійська, а також і циганська культури;

- сказане визначає «діалектику іспанської культури», укладену «в глибокому впливі Сходу» і, одночасно, в «суворому непохитному подоланні цього впливу». Діалектична взаємодія «охоронної» і «космополітичної» тенденцій іспанської нації визначає приналежність країни до так званого типу «прикордонних культур»;

- для Іспанії показовою є значимість християнства, яке еволюціонувало від греко-візантійства, засвоєного в межах мосарабської традиції, аж до католицизму. Утвердження і захист католицької віри в поєднанні з засадами монархії як найважливіший фактор духовного згуртування іспанської нації становить один з істотних моментів іспанської національної ідеї, сформульованої Р. де Маесту в його концепції «Іспанідад». Істотною її якістю можна також вважати іспанський месіанізм, орієнтований не тільки на захист підвалин християнства у боротьбі з ісламом і протестантизмом, а й на ідею євангелізації та християнізації Старого і Нового світу;

- ще однією істотною її якістю можна вважати особливого роду емоційно-психологічний настрій іспанської ментальності, що свого часу надало право Сальвадору де Мадаріага визначити іспанців як «людей пристрасті», що сприймають світ крізь призму опозиційних, амбівалентних понять, які породжують культуру «зриву», культуру «на межі», «подану» під маскою вічного свята. Дана властивість істотно доповнюється відвагою, мужністю, глибиною духовного осягнення світу, яка зумовлює «зрощення» власне культової та світської традицій, і особливою значущістю почуття

власної гідності, які виступають в тісному взаємозв'язку з позначеними вище якостями іспанської національної ідеї.

Розвиток іспанської професійної музичної культури до епохи Ренасім'єнто, як свідчать відповідні історичні матеріали, підтверджує її контактність з базовими складовими іспанської національної ідеї і виявляється, з одного боку, в протистоянні іноземному впливу (консервативно-охоронний аспект), з іншого – в активному засвоєнні європейського культурно-історичного досвіду. Відзначимо також, що професійна іспанська музична культура формувалася в умовах домінування богослужбово-співочої та інструментальної традиції, конфесійний спектр якої простягається від греко-візантійських впливів (що зберігаються і понині в рамках мосарабського обряду) аж до доктрин західного католицького світу.

Своєрідним музичним «концентратом» іспанської національної ідеї можна вважати не тільки традиції богослужбово-співочого мистецтва, а й фламенко, що стає втіленням синкретизму співу, танцю та інструментального супроводу. Даний феномен культури з притаманною йому духовно-екстатичною якістю в поєднанні з парадоксами історичного і культурного розвитку Іспанії зумовив стійкий інтерес до іспанської культури, в тому числі і музичної, що зберігався протягом багатьох століть. Одночасно, генеза даного мистецтва, згідно узагальненням Ф. Педреля і його сучасників, сходять знову-таки до східнохристиянської традиції.

Творчість класиків іспанської музики ХІХ – початку ХХ ст. – І. Альбеніса, Е. Гранадоса, М. де Фальї – в повній мірі відображає жанрово-стильові і духовно-естетичні позиції Ренасім'єнто, пов'язані з іспанською національною ідеєю. Жанрова різноманітність їх творчості не применшує, проте, домінантної ролі в ньому фортепіанної спадщини, в чому позначилася, як складова їх таланту (усі троє були блискучими піаністами-віртуозами), так і статус фортепіано як «універсального інструменту» в європейській музично-виконавській практиці ХІХ – початку ХХ ст. Відзначимо при цьому, що іспанська «модель» «універсального» фортепіано, яка формувалася на перетині, з одного боку, лістівського романтичного фортепіанно-оркестрального «гігантизму» (І. Альбеніс), з іншого – ренесансу іспанської клавірної традиції (феномен «нео-скарлаттізма» в творчості Е. Гранадоса і неокласична традиція творчості М. де Фальї), більш апелювала до синкретизму вокально-танцювально-інструментальної якості, показової для іспанської культури та її національної ідеї.

Форми прояву національної якості в творчості названих авторів досить різноманітні. З одного боку іспанський фактор у всьому багатстві його проявів однозначно домінує в їхній творчості, що очевидно:

- в специфічному типі програмності творів І. Альбеніса, Е. Гранадоса і М. де Фальї, в якому очевидним є географічний «нахил», що виявляє багатство регіональних культур Іспанії («Іберія», Іспанські сюїти І. Альбеніса; «Бетіка», «Ночі в садах Іспанії» М. де Фальї та ін.), які

апелюють, в свою чергу (на рівні «культурного коду»), до різноманітних музично-жанрових традицій;

- в зверненні до культових імен іспанської культури, в тому числі до Ф. Гойї та його творчості, що синонімізуються з «екстрактом» власне іспанської якості («Гойєски» Е. Гранадоса);

- в апеляції до національних іспанських архетипів, що виявляють специфіку національної самосвідомості, іспанського «образу світу» (маха і махо (Е. Гранадос), символіка «саду» і «солов'я» в іспанській духовно-християнській культурі (М. де Фалья));

- в орієнтації на ладово-інтонаційну, метро-ритмічну, темброву і жанрову специфіку фламенко та інших регіональних культур Іспанії (цитовання та узагальнене відтворення), генеза якої бере початок з культової традиції.

Глобалізація іспанської якості на рівні ідей «Іспанідад» і цінностей культури іберо-американського світу в творчості І. Альбеніса, Е. Гранадоса і М. де Фальї проявляється не тільки в прямому контакті з даною культурою (гастролі, виступи), але і в апелюванні до відповідних жанрових типологій (кубана, танго тощо).

Одночасно, творчий шлях названих авторів свідчить про їх яскраво виражену контактність з іншими (не іспаномовними) європейськими культурами – французькою, російською, німецькою та ін. («Пісня волзьких бурлак», «Данина поваги Клоду Дебюссі» М. де Фальї, його активні контакти з російською композиторською школою; творчі і піаністичні контакти І. Альбеніса з Ф. Лістом, К. Дебюссі; вплив творчості Р. Шумана на фортепіанний спадок Е. Гранадоса тощо), що в сукупності виявляє відкритість Іспанії до активного культурно-історичного діалогу як однієї з показових якостей її національної ідеї.

Істотною в фортепіанній творчості названих композиторів також є роль духовно-релігійного чинника. Не будучи авторами культових творів, вони, тим не менш, постійно апелюють до подібного роду тематики в інших жанрових сферах, звертаючись до духовної сарсуели, до обробок духовних хорових композицій іспанського Відродження, до співочої традиції католицької церкви тощо. У сфері фортепіанної музики даний аспект проявляється:

- на рівні програмних визначень (наприклад, «Свято Corpus Christi у Севільї» в «Іберії» І. Альбеніса; аналогічна ремарка в кінці другої частини Концерту для клавесина М. де Фальї), що відтворюють знакові епізоди духовного життя іспанської нації і супутні їм музичні жанрово-ритуальні форми;

- в апелюванні в музично-інтонаційній мові своїх творів як до цитат церковно-співочого обіходу (II ч. Клавесинного концерту М. де Фальї), так і до типології паралітургічних жанрів (саета, хота та ін.), які виявлятимуть в кінцевому підсумку (через духовну генетику фламенко) процеси сакралізацій-одухотворення світської музичної традиції і відсутності принципової різниці

між названими сферами творчості. Останнє проявляється, наприклад, в збереженні в Іспанії, аж до нинішнього часу традицій виконання сакральних танців перед християнським вівтарем. Інший творчий «вихід» цієї традиції – концепція духовного клавірного концерту, реалізована в творчості М. де Фальї;

- в зверненні до теми амбівалентності життя і смерті як базової теми мистецтва фламенко і іспанської культури в цілому («Гойєски» і «Часослов» Е. Гранадося).

Основні положення дисертації викладені у наукових **публікаціях** у спеціалізованих фахових виданнях:

1. Заяц Н.В. Жанрово-стильові аспекти «Іберії» І. Альбеніса і «Гойєсок» Е. Гранадося в руслі музикально-історическої традиції Ренасимьєнто // *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2016. № 1. С. 108–112.
2. Заяц Н.В. Фортепіанне творчество Е. Гранадося в контексте взаємодія традицій західноєвропейського романтизму і Ренасимьєнто // *Наукові записки Тернопільського Національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія: Мистецтвознавство. Тернопіль: Видавництво ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2017. № 1 (36). С. 84–92.
3. Заяц Н.В. Специфіка проявлення принципу програмності в фортепіанних циклах Е. Гранадося і М. Мусоргського // *Музичне мистецтво і культура*. Music art and culture. Науковий вісник. Одеса: Астропринт, 2016. Вип. 22. С. 16–27.
4. Заяц Н.В. «Ночи в садах Іспанії» Мануеля де Фальї в контексте претворення іспанської національної ідеї // *Музичне мистецтво і культура*. Music art and culture. Науковий вісник. Одеса: Астропринт, 2016. Вип. 23. С. 91–104.

У міжнародному наукометричному виданні:

5. Заєць Н. В. Фортепіанна творчість І. Альбеніса та Е. Гранадося у руслі відтворення іспанської національної ідеї // *Міжнародний вісник: Культурологія, філологія, музикознавство*. 2016. Вип. II (7). С. 191-197.

АНОТАЦІЯ

Заєць Н.В. Жанрово-стильові аспекти фортепіанної творчості І. Альбеніса, Е. Гранадося, М. де Фальї у відтворенні іспанської національної ідеї. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за спеціальністю 17.00.03 – Музичне мистецтво. – Одеська національна музична академія імені А. В. Нежданової, Міністерство культури України, Одеса, 2018.

Дисертацію присвячено дослідженню жанрово-стильової специфіки фортепіанної творчості І. Альбеніса, Е. Гранадоса, М. де Фальї, що розглядається у річищі духовно-естетичних шукань культури Іспанії епохи Ренасім'єнто, а також базових складових іспанської національної ідеї. Остання формувалася на протязі багатьох століть і була обумовлена історико-географічним та духовно-політичним положенням Іспанії в європейському культурному ареалі як «прикордонної культури», як сполучної «ланки» між Сходом і Заходом, а також специфікою розуміння і еволюції в ній національного чинника, що знайшло відображення, з одного боку, в прагненні до збереження національної самобутності, з іншого – у відкритості іспанської нації до контактів з іншими європейськими культурами. Позначені якості іспанської національної ідеї доповнювалися суттєвою роллю в ній духовно-релігійного фактору, генеза якого сходила до східнохристиянської традиції та обумовлювала різноманітні форми сакралізації її культури, зокрема, музичної.

Творчість класиків іспанської музики ХІХ – початку ХХ століття – І. Альбеніса, Е. Гранадоса та М. де Фальї досить повно відображає жанрово-стильові та духовно-естетичні позиції Ренасім'єнто, пов'язані з іспанською національною ідеєю. Жанрова різноманітність їх творчості не применшує домінуючу роль в ній фортепіанного спадку, в якому позначилася, як складова їх таланту (всі троє були блискучими піаністами-віртуозами), так і статус фортепіано як «універсального інструменту» в європейській музично-виконавській практиці ХІХ – початку ХХ ст. Відзначимо при цьому, що іспанська «модель» «універсального» фортепіано, що формувалася на перетині, з одного боку, лістівського романтичного фортепіанно-оркестрального «гігантизму» (І. Альбеніс), з іншого – ренесансу іспанської клавірної традиції (феномен «нео-скарлаттізму» в творчості Е. Гранадоса і неокласична традиція творчості М. де Фальї), більш апелювала до відтворення синкретизму вокально-танцювально-інструментальної якості, показової для іспанської культури та її національної ідеї.

Ключові слова: національна ідея, іспанська національна ідея, іспанська музика, фортепіанна музика Іспанії епохи Ренасім'єнто, програмний фортепіанний цикл.

АННОТАЦІЯ

Заяц Н.В. Жанрово-стилевые аспекты фортепианного творчества И. Альбениса, Э. Гранадоса, М. де Фальи в претворении испанской национальной идеи. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата искусствоведения по специальности 17.00.03 «Музыкальное искусство». – Одесская национальная музыкальная академия имени А. В. Неждановой, Министерство культуры Украины, Одесса, 2018.

Диссертация посвящена исследованию жанрово-стилевой специфики фортепианного творчества И. Альбениса, Э. Гранадоса, М. де Фальи, которое

рассматривается в русле духовно-эстетических исканий культуры Испании эпохи Ренасимьенто, а также базовых составляющих испанской национальной идеи. Последняя формировалась на протяжении многих столетий и была обусловлена историко-географическим и духовно-политическим положением Испании в европейском культурном ареале как «пограничной культуры», как связующего «звена» между Востоком и Западом, а также спецификой понимания и эволюции в ней национального фактора, что нашло отражение, с одной стороны, в стремлении к сбережению национальной самобытности, с другого – в открытости испанской нации к контактам с иными европейскими культурами. Обозначенные качества испанской национальной идеи дополнялись существенной ролью в ней духовно-религиозного фактора, генезис которого восходил к восточно-христианской традиции и обуславливал разнообразные формы сакрализации ее культуры, в частности, музыкальной.

Теоретическое значение работы состоит в расширении и углублении представлений о феномене национальной идеи и специфике ее фиксации в культурно-исторических и музыкальных «реалиях» Испании, в частности, в XIX – начале XX столетий в условиях жанрово-стилевой парадигмы культуры Ренасимьенто и ее репрезентантов.

Диссертация существенно расширяет существующую источниковедческую базу для дальнейших исследований в данной области, в частности, в возможности проецирования концепции испанской национальной идеи в иные музыкально-жанровые сферы.

Творчество классиков испанской музыки XIX – начала XX столетия – И. Альбениса, Э. Гранадоса и М. де Фальи достаточно полно отображает жанрово-стилевые и духовно-эстетические позиции Ренасимьенто, связанные с испанской национальной идеей. Жанровое разнообразие их наследия не умаляет доминантной роли в нем фортепианного наследия, в котором выявлена, как составляющая их таланта (все трое были блестящими пианистами-виртуозами), так и статус фортепиано как «универсального инструмента» в европейской музыкально-исполнительской практике XIX – начала XX ст. Отметим при этом, что испанская «модель» «универсального» фортепиано, формировавшаяся на пересечении, с одной стороны, листовского романтического фортепианно-оркестрального «гигантизма» (И. Альбенис), с другого – ренессанса испанской клавишной традиции (феномен «нео-скарлаттизма» в творчестве Э. Гранадоса и неоклассическая традиция творчества М. де Фальи), более апеллировала к запечатлению синкретизма вокально-танцевально-инструментального качества, показательного для испанской культуры и ее национальной идеи.

Ключевые слова: национальная идея, испанская национальная идея, фортепианная музыка Испании эпохи Ренасимьенто, программный фортепианный цикл.

SUMMARY

Zayats N. V. Genre-style aspects of the piano art of I. Albenis, E. Granados, M. de Falla in translating the Spanish national idea. – Qualification scientific work on the rights of the manuscript.

Thesis for a Candidate of Arts degree in specialty 17.00.03 «Musical Art». – Odessa National Music Academy named after A. Nezhdanova, Ministry of Culture of Ukraine, Odessa, 2018.

The thesis is devoted to the study of the genre and style specificity of the piano works of I. Albenis, E. Granados, M. de Falla, which is considered in the vein of the spiritual and aesthetic quest of the Spanish culture of the Renasimiento period, as well as the basic components of the Spanish national idea. The latter was formed over many centuries and was due to the historical, geographical and spiritual-political situation of Spain in the European cultural area as a «border culture» as a connecting «link» between East and West, as well as by the specific understanding and evolution of the national factor in it that was reflected, on the one hand, in the desire to preserve national identity, on the other – in the openness of the Spanish nation to contacts with other European cultures. The marked qualities of the Spanish national idea were supplemented by the essential role of the spiritual and religious factor in it, the genesis of which ascended to the Eastern Christian tradition and conditioned the various forms of sacralization of its culture, in particular, the musical one.

Creativity of the classics of Spanish music of the XIX – early XX century – I. Albenis, E. Granados and M. de Falla quite fully reflects the genre and style and spiritual and aesthetic positions of Renasimiento, related to the Spanish national idea. The genre diversity of their work does not detract from the dominant role of the piano heritage in it, in which the component of their talent (all three were brilliant pianists-virtuosos) and the status of the pianoforte as a «universal instrument» in the European musical performance of the nineteenth and early twentieth centuries Art. Note that the Spanish «model» of the «universal» piano, formed at the intersection, on the one hand, of the sheet romantic piano-orchestral «gigantism» (I. Albenis), on the other – the renaissance of the Spanish clavier tradition (the phenomenon of «neo-Scarlati» in the work of E. Granados and the neoclassical tradition of M. de Falla's works), appealed more to the imprint of the syncretism of the vocal-dance-instrumental quality, indicative of the Spanish culture and its national idea.

Key words: national idea, Spanish national idea, piano music of Spain, Renasimiento, program piano cycle.

Підписано до друку 16.08.2018 р.
Обсяг 0.9 авт.арк. Формат 60х90/16
Тираж 100 прим. Папір друкарський. Різографія.
Надруковано з готового оригінал-макету.
Інформаційно-видавничий центр ПНПУ ім. К.Д. Ушинського
65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 26
тел. (048) 731-19-14

